

WSPÓŁCZYNNIKI ZAŁAMANIA W RUTYLU

T. Fąs

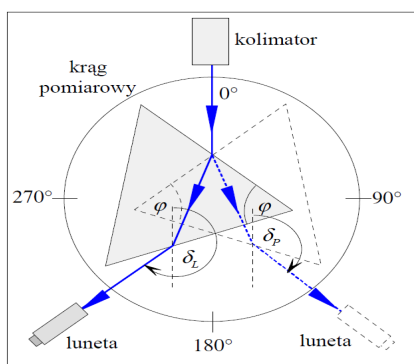
14 grudnia 2017

STRESZCZENIE

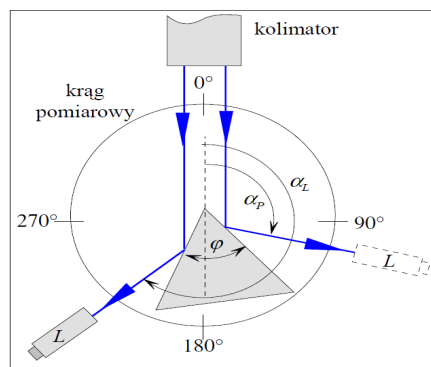
W doświadczeniu wyznaczono zależność współczynników załamania światła od długości fali dla promienia zwykłego i nadzwyczajnego w uproszczonym modelu Sellmeiera postaci $n^2 - 1 = B_i \lambda^2 / (\lambda^2 - C_i)$. Otrzymano wartości: dla promienia zwykłego $B_z = 5,0929 \pm 0,0083 \text{ 1/nm}^2$, $C_z = 46524 \pm 432 \text{ nm}^2$, dla promienia nadzwyczajnego: $B_n = 6,309 \pm 0,038 \text{ 1/nm}^2$, $C_n = 51692 \pm 1564 \text{ nm}^2$.

WSTĘP

Kryształ rutylu – TiO_2 – jest kryształem wykazującym dwójłomność. W związku z tym promień padający na taki kryształ ulega rozdzieleniu na promień zwykły i nadzwyczajny, o różnych właściwościach. Zależność współczynnika załamania dla kryształu rutylu jest inna dla promienia zwykłego i nadzwyczajnego. Celem doświadczenia było znalezienie tej zależności dla obu promieni.

Rysunek 1: Wyznaczanie kąta najmniejszego odbicia.

Rysunek 2: Wyznaczanie kąta łamiącego.

Jeżeli promień pada na kryształ tak, jak na Rysunku 1, to współczynnik załamania n można wyznaczyć, korzystając z prawa Snella. Jeżeli znamy kąt najmniejszego odbicia δ oraz kąt łamiący pryzmatu φ , to n wyrażone jest wzorem:

$$n = \frac{\sin\left(\frac{1}{2}(\delta + \varphi)\right)}{\sin\left(\frac{1}{2}\varphi\right)}, \quad (1)$$

przy czym zachodzi równość:

$$\delta = \frac{1}{2}(\delta_l - \delta_p). \quad (2)$$

Z kolei z Rysunku 2 wynika, iż kąt łamiący pryzmatu można wyznaczyć ze związku

$$\varphi = \frac{1}{2}(\alpha_l - \alpha_p). \quad (3)$$

Jeżeli znane są różne wartości współczynników n dla różnych długości fali λ , to można do tych danych dopasować zależność:

$$n = A_0 + \frac{A_1}{\lambda^2}, \quad (4)$$

lub

$$n^2 - 1 = \frac{B_1 \lambda^2}{\lambda^2 - C_1}, \quad (5)$$

przy czym A , B , C to współczynniki dopasowania.

UKŁAD DOŚWIADCZALNY

Do pomiarów kątów skorzystano z goniometru, a źródłem światła była lampa sodowa i rtęciowa. Goniometr w trakcie pomiarów był ustawiany zgodnie z Rysunkiem 1 i Rysunkiem 2. Do rozróżnienia promienia zwyczajnego od nadzwyczajnego wykorzystano polaryzator.

WYNIKI POMIARÓW

Zmierzono: $\alpha_p = 140^\circ 01'$, $\alpha_l = 200^\circ 20'$. Tabela 1 przedstawia pomiary kątów δ_l i δ_p wraz z powiązаныmi z nimi długościami fali.

Tabela 1: Kąty załamania.

Długość fali λ [nm]	589,3	650,0	546,1	404,1
δ_p (zwyczajny)	123°33'	125°10'	122°59'	114°29'
δ_l	247°46'	234°20'	236°56'	245°27'
δ_p (nadzwyczajny)	112°14'	113°03'	109°55'	97°33'
δ_l	235°23'	246°55'	249°54'	262°20'

ANALIZA DANYCH

Niepewność pomiarów kątów α_l i α_p oszacowano na $\Delta_\alpha = 1'$. Z kolei niepewności kątów δ_i przyjęto jako równe $\Delta_\delta = 5'$, ponieważ uchwycenie momentu, w którym dochodzi do cofania się obrazu kolimatora jest trudne. Również goniometr nie był idealnie wypoziomowany, co mogło zaburzyć niektóre pomiary.

Aby przenieść te niepewności na niepewności kąta łamiącego i kąta najmniejszego odchylenia, skorzystano z metody propagacji małych błędów. Ogólny wzór przenoszenia niepewności w tej metodzie jest następujący:

$$u_f^2 = \sum_{i=1}^n \left(\frac{\partial f}{\partial x_i} u_i \right)^2 + \sum_{i=1, i \neq j}^n \left(\frac{\partial f}{\partial x_i} \frac{\partial f}{\partial x_j} c_{ij} \right), \quad (6)$$

gdzie wielkość f zależy od wielkości x_i o niepewnościach u_i i o ocenach kowariancji c_{ij} [1]. W przypadku mierzonych kątów, kowariancja między nimi wynosi 0.

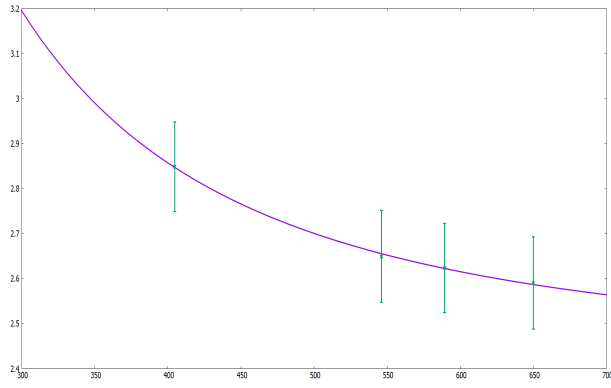
Stosując dane z Tabeli 1 oraz Równanie (6) wyznaczono kąt łamiący pryzmatu $\varphi = (30,158 \pm 0,012)^\circ$ oraz współczynniki załamania n_z i n_n dla kolejno promienia zwyczajnego i nadzwyczajnego wraz z ich niepewnościami u_i . Wyniki umieszczono w Tabeli 2.

Tabela 2: Współczynniki załamania i ich niepewności.

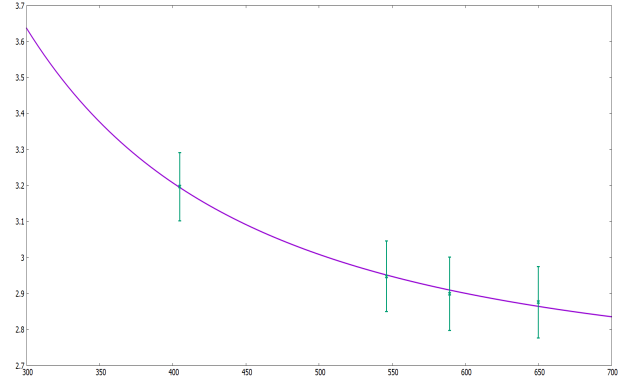
Długość fali λ [nm]	589,3	650,0	546,1	404,7
n_z	2,623	2,590	2,649	2,849
u_{nz}	0,099	0,102	0,102	0,099
n_n	2,899	2,881	2,948	3,197
u_{nn}	0,102	0,099	0,098	0,095

Otrzymane współczynniki dla linii widmowej sodu $\lambda = 589,3$ nm są zgodne ze współczynnikami wzorcowymi, które wynoszą odpowiednio $n_z = 2,61$, $n_n = 2,910$ [2]. Zgodność zbadano za pomocą testu 3σ , czyli sprawdzono, czy różnica wyników jest mniejsza od trzykrotnej niepewności tej różnicy.

W następnym kroku, korzystając z programu *gnuplot* wykonano dopasowanie danych z Tabeli 2 zgodnie z Równaniem (4). Krzywe najlepszego dopasowania są przedstawione na Rysunku 3 i Rysunku 4, a parametry dopasowania wraz z ich niepewnościami u_i przedstawione są w Tabeli 3.

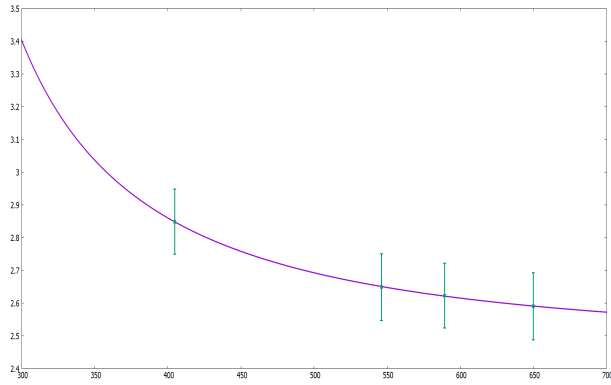
Rysunek 3: Dopasowanie danych: promień zwyczajny.

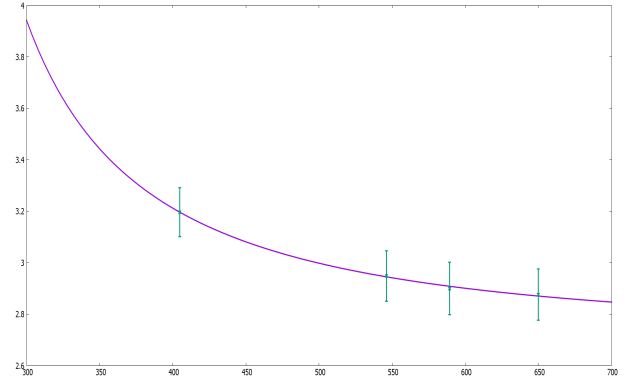
Rysunek 4: Dopasowanie danych: promień nadzwyczajny.

Tabela 3: Parametry dopasowania.

Promień	A_0	A_1 [nm ²]	u_{A0}	u_{A1} [nm ²]	χ^2
Zwyczajny	2,4234	69696	0,0050	1629	0,0028
Nadzwyczajny	2,638	91080	0,015	4894	0,028

Rysunek 5: Dopasowanie danych: promień zwyczajny.

Rysunek 6: Dopasowanie danych: promień nadzwyczajny.

Tabela 4: Parametry dopasowania.

Promień	B_1 [1/nm ²]	C_1 [nm ²]	u_{B1} [1/nm ²]	u_{C1} [nm ²]	χ^2
Zwyczajny	5,0929	46525	0,0084	432	0,00077
Nadzwyczajny	6,308	51693	0,038	1564	0,017

Analogiczną procedurę zastosowano w przypadku dopasowywania danych do Równania (5). Krzywe wynikłe z tego dopasowania przedstawiono na Rysunku (5) i Rysunku (6), a parametry dopasowania są przedstawione w Tabeli 4.

Otrzymane wartości χ^2 sugerują, iż zależność wyrażona Równaniem (5), czyli model Sellmeiera, jest lepszym odwzorowaniem faktycznie uzyskiwanych wyników.

DYSKUSJA WYNIKÓW I WNIOSKI

Dysponując gotową krzywą kalibracyjną, można odwrócić zależność wyrażoną przez Równanie (5) by uzyskać zależność pozwalającą na wyznaczanie długości fali przy znajomości współczynnika załamania. W ten sposób otrzymano spektroskop. Jednak nie przeprowadzono tej procedury w analizie danych, gdyż ze względu na małą liczbę punktów zdecydowano się włączyć współczynniki załamania sodu do analizy kalibracyjnej. Jednak niezwykle niskie wartości χ^2 jak i niskie wartości niepewności współczynników pozwalają sądzić, iż otrzymane długości fali byłyby zgodne z wartościami rzeczywistymi jak i byłyby obarczona małymi niepewnościami.

Literatura

- [1] J. R. Taylor, *Wstęp do analizy błędu pomiarowego*, PWN, Warszawa, 1995, s. 175.
- [2] J. R. DeVore, *Refractive Indices of Rutile and Sphalerite*, OSA, 06.1951, t. 41 s. 416–419.